

TÜRKMENLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜNE DAİR BİR KESİT; ERSARI BAY VE *MUİNÜ'L MÜRİD**

A Section on the Acceptance of Turkmens's Islamic; Ersarı Bay and *Muinü'l Mürid*

Selcen ÖZYURT ULUTAŞ**

Öz

Dünya tarihinde, toplumları ve onların kaderlerini etkileyen olaylar hayli nadirdir. Bu bakımdan Türklerin İslamiyet'i kabulleri başta Ortadoğu olmak üzere Avrupa'nın ve dahi dünya tarihini şekillendiren ender olaylardandır. Ancak bu süreç yani Türklerin İslamiyet'i tanımaları ve kabul süreçleri çok katmanlı bir konudur. Zira kadim bir kültürün mensubu ve mirasçısı olan Türklerin İslamiyet ile tanışmaları, inançlarında köklü değişimi kabulleri dikkatle tetkike muhtaçtır. İlgili konuya dair farklı çalışmalar yapılsa da cevabı halen tam olarak verilememiş birçok soru araştırılmayı beklemektedir. Öte yandan dinin bireysel yönü kadar toplumsal boyutu olması hasebiyle İslamlaşmanın yaşandığı devrin siyasi ve askerî şartları Türklerin İslamiyet'i kabullerinde çok önemli olmuştur. Çalışmaya konu olan Ersarı Bay ve onun ricasıyla yazılan *Muinü'l Mürid* adlı eser işte Türklerin bu süreçlerine önemli bir ışık tutmaktadır. Türkmenlere yolbaşçılık yapan ve bugün nüfusları bir buçuk milyona yaklaşan Ersarı Boyunun mensupları onun liderliğine ve aldığı kararlara halen minnettardır. Çünkü Ersarı Bay'ın, Moğol seferleri sonrası oluşan hercümerç içerisinde aldığı kararlar binlerce insanın hayatını kurtarmasına vesile olmuştur. Cengiz Han'ın batı seferleri sonucu oluşan yeni siyasi ve sosyal yapıyı en doğru şekilde okuyan Ersarı Bay, yalnızca kendi boyu için değil Türk tarihi içinde kıymetli bir eserin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Çalışmamızda XII. yüzyılın şartları, Moğol akınlarının sonuçları ve Ersarı Bay'ın tarihi şekillendiren kararını nasıl aldığına bakılacaktır. Akabinde de *Muinü'l Mürid* aracılığı ile konar-göçer Türkmenlere İslamiyet'in nasıl anlatıldığı tetkik edilecektir.

Anahtar kelimeler: Türkmen, Ersarı, Moğol, *Muinü'l Mürid*, İslamiyet, Orta Asya.

Abstract

The conversion of the Turks to Islam is considered as one of the main events that had an effect on shaping the world history. However, the adoption of Islam, i.e. the process of Islamization of the Turks is a multi-layered subject. There are still many questions that are not answered properly, thus waiting to be investigated. The nature of the political and military conditions of the period is very important in evaluating the process of Islamization of the Turks. The work titled *Mu'in al-Murid* written by Ersarı Bay's request sheds an important light on this subject. The members of the Ersarı Tribe, mostly living in Turkmenistan and whose population is around one and a half million today, are still grateful for Ersarı Bay's leadership and the decisions he took, in terms of Islamization. In this study, the conditions of the 12th century, the results of the Mongol raids and how Ersarı Bay made his decision that affected the history will be examined. Subsequently, we will take a closer look at how Islam is explained to the nomadic Turkmens by means of *Mu'in al-Murid*.

Keywords: Turkmen, Ersarı Bay, Mongolian, *Mu'in al-Murid*, Islam, Central Asia.

* Geliş Tarihi: 05.02.2020, Kabul Tarihi: 03.03.2020. DOI: 10.34189/hbv.94.006

** Dr. Öğretim Üyesi, Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, selcen.ozyurt@usak.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7235-3548>

1. Giriş

İnsanlığın geçmişine bakıldığında yaşandığı yeri ve dönemi aşan çok az olay vardır. Mesela kıtalar arası savaşlar, göçler tarihi doğrudan etkilemiştir. Ancak bütün insanlığın kaderine yön veren olayların en başında ise şüphesiz dinlerin doğuşu gelmektedir. Özellikle semavi dinlerin kabulü yalnızca kabul edeni değil temas ettiği her şeyi şekillendirmiştir.

Tarihin bilinen ilk devirlerinden itibaren insanların hayatlarında daima olan din, adeta doğuştan gelen bir kimliktir. Bireyin içinde doğduğu topluluktan gelen bu kimlik, düşünülmeden sahiplenilir ve birçoğumuz tarafından hayat boyu taşınır. Kişinin mensubu olduğu topluluğa uyum sağlama kaygısıyla siyasi, kültürel, ekonomik tercihlerini değiştirmesi çok normal hatta olması gereken bir tutum iken dinini değiştirmesi imkânsıza yakın bir tavidir. Bu denli zor bir değişim olduğu halde tarih dinini yaymak isteyen misyonerler ve devletlerin mücadeleleri ile doludur. Din savaşları, mezhep kavgaları dünya tarihinin ortak mirası durumundadır. Dinin bir nevi doğuşla kazanıldığı, değiştirmenin zor, karmaşık bir süreç olduğu bilinirken, Türklerin İslamiyet'i kabulü şüphesiz benzersiz bir olaydır. Türklerin İslamiyet'i benimsemeleri Asya'dan Avrupa'ya bütün toplulukların gelişimini doğrudan etkilemiştir. Tarihin şekillenmesinde Türklerin, İslamiyet'i seçmelerinin etkisi, sonucu sayılamayacak kadar çoktur. Fakat Türklerin dinlerini değiştirmeleri ki, ifade edildiği üzere bütün dünya tarihini etkileyen bir seçimdir, tam anlamıyla araştırılmamıştır. Türklerin en eski devirlerden itibaren günümüze kadar uzanan dini inanışları, uygulamaları ve yaşayışlarının yani Türklerin dini hayatlarının tüm boyutlarıyla bilimsel bir yaklaşımla ele alınarak sistematik bir şekilde incelenmiş ve senteze erişilmiş değildir (Günay-Güngör, 2009: 19).

Türk din tarihi ile ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan en önemli sorun kaynak sıkıntısıdır. Gerek ilk dönem eserlerinin az olması gerekse söz konusu sahada yeterli çalışmaların olmayışı sebebiyle alan incelemeleri belli eserlerin etrafında dönmektedir. Bu eserlerin esasında başında gelmesi gereken ancak daha ziyade dil ve edebiyat uzmanları tarafından çalışılan *Muinü'l Mürid* adlı eser ilk kez bu çalışma ile farklı bir maksatla ele alınacaktır. *Muinü'l Mürid*'in mahiyetini anlayabilmek için mutlaka onun yazıldığı dönemin de gerisinden başlayarak tarihi süreci tespit etmek gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamıza Cengiz Han'ın Batı seferleriyle başlayacağız. Çünkü *Muinü'l Mürid* yaklaşık bir asır öncesinden başlayarak yaşanan siyasi, askeri ve toplumsal olayların ürünüdür. Hangi şartlar altında kaleme alındığını, kime hitaben yazıldığını anlamak ancak geçmişin sıralı ve doğru şekilde tespitiyle mümkün olabilir. En basit ifadeyle şayet Cengiz Han eğer batı seferine başlayıp domino etkisi yaratmasaydı böyle bir eserin yazılması için gerekli şartlar oluşmayacaktı. Bu nedenle çalışmada önce Cengiz Han'ın batı seferinin sonuçlarına ve oluşan yeni toplumsal-siyasi yapının mahiyetine bakılacaktır. Akabinde *Muinü'l Mürid*'in yazılmasına vesile olan kişiler ve olaylar değerlendirilecektir. Son olarak da ilgili eserin, muhataplarına İslamiyet'i nasıl anlattığına yer verilecektir.

2. Cengiz Han'ın Orta Asya Seferleri

Türklerin mizaçları itibariyle sahip oldukları hasletler anayurtları olan Orta Asya'nın en eski devirlerden itibaren her türlü kültürün, dilin, dinin kaynaştığı bir merkez olmasını sağlamıştır. Türkistan sahası ise elimizdeki bilgilere göre milattan önceki zamanlardan başlayarak merkezi Asya'dan birçok Türk boyunun meskûn olduğu bir bölgedir. Bu sayede hususen Maverünnehr ve ona sınır olan yerler bir nevi medeniyetler ocağı haline gelmiştir (Karateyev vd, 2018: 18). Ancak XIII. yüzyılda meydana gelen olaylar bütün Asya'yı ilgilendirdiği gibi bilhassa Batı Türkistan ve Yakınoğu şehirlerinin kaderleri üzerinde de etkili olmuştur. Bu yüzyıla Moğol seferleri damgasını vurmuştur. Cengiz Han'ın batı seferi ile başlayan göç hareketleri sadece atlı-göçebe unsurları değil en az onlar kadar yerleşik hayata geçmiş olan insanları da etkilemiştir (Yuvalı, 1988: 63). Cengiz Han'ın devasa bir imparatorluk meydana getirebilmek için büyük felaketler yarattığı bilinmektedir. Bu büyük felaketler aynı zamanda yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Timuçin kalabalık ve kudretli sülaleleri ve bunların yarattıkları gümrükleri yıkmış ve en sonunda kendi istediği gibi yepyeni bir dünya düzeni kurmuştur (Karateyev vd, 2018: 43).

Yukarıda da ifade edildiği üzere XIV. yüzyılda yazılmış olan *Muinü'l Mürid*'in nasıl bir ortamda kimler için kaleme alındığını anlayabilmek için XIII. yüzyıla ve Cengiz Han'ın seferlerine yakından bakmak gerekmektedir. Bu yüzyılın başlarında yani 1200'de Harezmi Devletinin başına geçen Alaeddin Muhammed'in ilk işi Karahıtay ve Karahanlılar üzerine sefer düzenlemek olmuştur. Onlara karşı elde ettiği başarılar sonucu İskender-i Sanî unvanını kullanmaya başlayan (Güngör, 1992: 112). Harezmsşah Alaeddin hâkimiyeti genişletebilme adına farklı coğrafyalara sefer düzenlemeye devam ediyordu. Fakat Harezmsşah Alaeddin batıya doğru genişleme planları yaparken doğudan büyük bir tehlike yaklaşmaktaydı. Cebe'nin 1218'de Karahıtay ülkesini almasıyla bir anda Moğollar ile Harezmsşahlar sınır komşusu haline geldiler (Çeçen, 1986: 197-198). Harezmsşah Muhammed yeni komşusu olan ancak ününü daha önceden duyduğu Cengiz'in ve Moğolların kim olduğunu öğrenebilmek için Bahaddin Rıza liderliğinde bir elçilik heyetini görevlendirdi (Bayrak, 2002: 322). Cengiz Han gelen heyeti memnuniyetle kabul etti ve aynı heyet ile Harezmsşah Muhammed'e şu mesajı gönderdi: "Size selam ederim, imparatorluğunuzun genişliğini biliyor ve sizinle dost olmayı arzu ediyorum. Size oğullarımın en mümtazı nazarıyla bakacağım. Elbet siz de biliyorsunuz ki, ben Çin'in bir kısmına hükümranım ve kuzey taraftaki kabileler hep benim idaremedir. Büyük gümüş madenleriyle karıncalar kadar çok cengâverler ile bir imparatorluğa sahip olan ben, başka yerlere göz dikmeye muhtaç değilim. Fakat tebaalarımız arasında ticareti kolaylaştırmak için sizinle bir ticaret anlaşması yapmak, her ikimizin de menfaatine uygundur sanırım" (D'ohsson, 2006: 92-93).

Cengiz Han'ın gönderdiği mektup tüccarların korunması ve ticaretin devam etmesinin önemini vurguluyordu. Fakat 1217-1218 yıllarında tesis edilen ticaret maksatlı dostane ilişkiler çok kısa sürede yerini çatışmaya bıraktı. Kayıtlara göre

Merkitleri hâkimiyet altına almak isteyen Cengiz Han, oğlu Cuci'yi sefere gönderdi. Cuci de Merkitlerin peşinden Kıpçak ülkesine girmiştir. Bu ihlali duyan Harezmsâhlar da Moğol askerlerinin üzerine gitmiştir. 1218'de gerçekleşen ilk çatışma sonunda taraflardan galip gelen olmamıştır. Ancak söz konusu çarpışmadan sonra ilişkilerdeki gerginlik gittikçe artmıştır. Bu olaydan sonra çok beklenmemiş ve Moğol felaketi Otrar faciası ile başlamıştır. Genel kanaate göre Moğol ülkesinden yola çıkan ticari kervan Otrar'a geldiğinde, Otrar Valisi Gayır Han İnal tüccarların hepsini casusluk ile itham ederek tutuklatmıştır. Sorgulanmalarının ardından ise mallarına el konulup öldürülmüştür. Tüccarlarının öldürülmeleri üzerine Cengiz Han "Altın dizginlerimin Müslümanlar tarafından koparılmasına nasıl müsaade edebilirim" (Temir, 2010: 174) diyerek intikam almak üzere harekete geçmiştir. Kayıtlara göre bu olay Cengiz Han'ı derinden etkilemiştir. Cüveyni'ye göre Cengiz Han olanca öfkesiyle bir tepeye çıkmış, başını açıp yüzünü toprağa koymuş ve üç gün üç gece şöyle dua etmiştir; "Tanrım bu karışıklığı çıkaran ben değilim. Bana intikam alma gücü ver." Akabinde ordusunun başına döner ve sefer hazırlıklarına başlar (Cüveyni, 2013: 135-137). Otrar'ı Gayır Han müdafaa ediyordu. Kale ancak beş ay dayanabildi. Halk ve ümera teslim olmak isterken aslında tüm bunların müsebbibi Gayır Han başına gelecekleri bildiği için savunmaya devam etti. Fakat daha fazla dayanamadı ve canlı ele geçirilerek Cengiz Hanın huzuruna götürüldü. Para hırsıyla tüccarları öldürdüğüne inanan Cengiz Han gümüşü eritip Gayır Hanın kulağına ve gözüne dökerek onu öldürtmüştür (D'ohsson, 2006: 98). Sefere devam eden Cengiz Han 1220'de Buhara önlerine gelmiştir. Buhara, Moğol kuşatmasına yalnızca sekiz gün dayanabilmiştir (Turan, 2009: 484). 12 gün sonra iç kalenin de düşmesinin ardından ise tam bir felaket yaşanmıştır. İbnü'l Esir Buhara'nın düşüşünü şöyle anlatmıştır: "O gün dehşet verici bir gündü. Erkekler, kadınlar, çoluk çocuk herkes sürekli olarak ağlayıp duruyor ve düşman elinde esir olarak elden ele dolaştırılıyorlardı. Perişan olan Buhara halkının kadınları düşman arasında paylaştırılıyordu. Nihayet Buhara şehri sanki dün ortada yokmuşçasına evlerinin çatıları çökmüş, şehir tamamen harabeye dönüşmüş, ıssız bir kent haline gelmişti. Moğollar kadınlara karşı zalimce davranarak hiçbir insanın yapamayacağı şekilde namuslarına musallat oldular. Halk ise eli kolu bağlı olarak hiçbir şey yapamıyor, bu reva görülen zulme bakıp sürekli ağlayıp duruyordu. Başlarına gelen bu felaketi defetmeye gücü yetmeyenler, bu yapılanlara karşı ölümü tercih ederek ölüncüye kadar çarpışmak üzere Moğol askerlerine saldırıyorlardı. Bu yapılan zulümleri engellemek veya bu uğurda ölmek üzere harekete geçip Moğollara karşı koyanlardan birisi de Buhara'nın ileri gelen fakihlerinden İmam Rükneddin İmamzâde ve oğlu idi. İmam Rükneddin ile oğlu Moğol askerlerinin Müslümanlara karşı giriştiği bu zalimce davranışı ve kadınların ırz ve namuslarına el uzattıklarından dolayı harekete geçerek ikisi de öldürülene dek çarpıştılar" (Esir, 1985: 321).

Otrar ve Buhara'dan sonra Cengiz Han'ın hedefi başkent Semerkant idi. Moğolların kuşatmasının dördüncü gününde (Aydınlı, 2009: 483) teslim olan şehirde yaşananlar "Tâhirü'l-Mevlevî ve Cengiz ve Hülagu Mezalimi" adlı çalışmada şöyle anlatılmıştır: "Moğollar, Buhara'dan sonra yalnız Maverâünnehir'in merkezi değil,

kürre-i arzın en büyük bir ticaret ambarı hükmünde bulunan Semerkant'a vasil oldular. Şehir, dairen ma'dar üç mil mesahasında olup etrafında müteaddit demir kapılar ve kulelerle mücehhez bir sur bulunmakta idi, asâkir-i muhafazası 110 bin raddesinde olup bu yekûnun 60 bini Türkmen ve Kanklı, 50 bini ise tacir ve Acem idi. Türk tacirleri, vatandaşları olan Moğollardan hüs-n-i muamele göreceklerini ümit ile şehirden çıktılarsa da cümlesi birden Tatarlar tarafından hemen öldürüldü. Bunun üzerine şehirde bulunan eimme vü eşraf, harice çıkarak beldeyi teslim ettiler. Semerkant, teslim olduğu halde yine tahrip edildi. Sekenesinden kısım-ı azamı kılıçtan geçirildi. 30 bini mütecâviz erbab-ı sanat esir olarak Cengiz tarafından mahdumlarına verildi. Bir o kadar da hademât-ı askeriye ve nakliye de istihdam olundu. Şehrin milyonlarca nüfusu içinden felaketlerini hikâye edebilecek 50 bin kişi kadar kalmıştı. Buhara ile Semerkant'ın bu âkıbetlerini işiten Belh şehri sekene, Moğollara hedâyâ i'zâmıyla Cengiz'e arz-ı teslimiyet ettillerse de Moğol hükümdarı, bu şehri bila-tahrib pesende bırakmaktan korktu ve nüfusunu ta'dâd vesilesiyle kasabaya dâhil olduktan sonra sükkânını kılıçtan geçirdi. Belh de diğerleri gibi yerle bir oldu." (Özdemir, 2005: 153)

1221 yılına gelindiğinde ise Moğol ordularının hedefi Ürgenç şehri idi. Ürgenç'in ne kadar güzel bir şehir olduğunu en iyi anlatan Cüveyni eserinde şunları yazmıştır: "Harezmi, bir bölgenin adıdır. Asıl adı Curcaniye olup yöre halkı oraya Ürgenç derlerdi. Kötü günler görmeden önce güzel bir belde idi; dünya padişahlarına başkentlik yapmış, büyük âlimlerin varlığıyla şerefleşmiş, büyük şeyhleri ve padişahları kucağında saklamıştı. Harezmi şarabı, mana ışıklarıyla karışmış, oranın bahçeleri ve binaları güç sahiplerinin, büyük şeyhlerin ve zamanın sultanlarının varlığıyla bayram yerine dönmüş, din ve dünya birbirine karışmış sanki "Hoş bir şehir ve bağışlayan bir Rab denmişti." İlahî sözü onun için söylenmişti." (Cüveyni, 2013: 147-148)

Fakat Moğollar Ürgenç'e saldırıp onu çok hızlı bir şekilde kuşatıp tahrip etmişlerdir. İslam dünyasının en önemli merkezlerinden biri olan bu şehir Moğolların barajları yıkılmalarıyla harabeye dönmüştür. Kaynaklarda şehrin sonraki yıllarda bile sular altında olduğu bildirilmektedir. Moğollar şehri teslim aldıktan sonra sanatkarları, genç kadınları ve çocukları kenara ayırarak geri kalanları öldürmüşlerdir. Moğollar 100.000 civarında olduğu söylenen Gürgençli zanaatkârı Çin'e yerleştirmiştir. Medreseler, kütüphaneler ve diğer eserler mahvolmuştur. Gürgenç, Moğolların uzun süre yıkılmış halde bırakamayacakları kadar büyük bir ticari öneme sahip olduğundan dolayı eski şehre birkaç fersah uzaklıkta Ürgenç adıyla yeni bir şehir inşa etmişlerdir. Şehir eski ekonomik konumuna yeniden kavuştuysa da içinde bulunduğu bölge uzun süre yıkım içinde kalmıştır (Vurgun, 2014: 303-305).

Cengiz Han'ın Otrar ile başlattığı ve yaklaşık üç yıl süren seferler neticesinde Hocend, Buhara, Semerkand, Ürgenç gibi önemli ticaret ve kültür merkezleri Moğollar tarafından ele geçirilmiştir.

3. Ersarı Boyunun Oluşumu

Yukarıda da kısaca izah edildiği üzere, Moğol seferlerinden sonra XIII. yüzyılın sonu XIV. yüzyılın başları Orta Asya için medeni ve fikri anlamda tam bir düşme devresi olmuştur. Devamlı savaşlar ve katliamlar eski şehir hayatını bozmuş, kervan yollarında emniyet kalmamış hatta savaşçı Moğol hükümdarları topraklarına giren tüccarları katledecek kadar çirkin ve müfrit hareketlere başlamışlardır. Kaynaklara göre Moğol devrinde Orta Asya'da şehir hayatının çöküşüne, dağılışına şahit olunmuştur (Köprülü 1980: 278). Moğollar 1219-1221 yılları arasında Orta Asya'yı bir kasırğa gibi tahrip etmiş, maddi değerler yanında yüzbinlerce insanın hayatını da mahvetmiştir. Moğol işgalini takip eden yıllarda şehir ve köyler enkaz haline dönmüştür (Amancolov vd, 1996: 26). Cengiz Han'ın seferlerinin bir diğer önemli sonucu ise bölgenin demografik yapısında meydana gelen köklü değişikliklerdir. Söz konusu seferlerden evvel yapılan savaşlar ekseriyetle atlı-göçebe unsurların yer değiştirmesi ile sonuçlanırken Cengiz Han'ın askeri akınları konar-göçerlerin yanı sıra Batı Türkistan şehirlerinde yaşamakta olan insanları da etkilemiştir. Yakınoğuş'ya, atlı-göçebe insanlarla birlikte her biri birer canlı kültür ve ticaret merkezi durumunda olan Semerkand, Buhara, Ürgenç ve Merv gibi şehirlerde oturanlar da göç etmiştir (Yuvalı, 1988: 64). Yaşananları Cengiz Han'ın çağdaşı Müslüman tarihçi İbnü'l Esir *El-Kâmil Fi't Tarih* adlı meşhur vakayinamesinde şöyle özetlemiştir: “Eğer biri çıkıp da Allah insanoğlunu yarattığından beri yeryüzü böyle bir felaket yaşamadı derse haklıdır. Gerçekten de vakayinamelerde böyle bir olaydan bahsedilmez. Onlarda anlatılan olayların en korkuncu Nabukednassar'ın Kudüs'ü yıkıp, İsraililerin bir kısmını katletmesidir. Fakat bu mel'un adamların yakıp yıktıkları topraklarda her bir şehri Kudüs'ün iki misli büyüklüğünde olan ülkelerin yanında Kudüs nedir ki. Ve öldürülen insanların yanında Kudüs'te öldürülen İsraililerin sayısı nedir ki! Sadece tek bir şehirde katlettiklerinin sayısı bütün İsraililerden fazlaydı. Cenab-ı Allah'tan temennimiz belki Ye'cuc ve Me'cuc olayı hariç inşallah bir daha böyle bir musibet ve dehşet verici felaketin insanların başına gelmemesidir. Deccal bile peşinden gelenlere acıyacak ve sadece karşı çıkanları yok edecektir. Bunlar ise (Moğollar) kimseye acımadılar; kadın, erkek, çocuk demeden önlerine geleni öldürdüler; hamile kadınların karınlarını yarıp ceninleri katlettiler.” (Esir, 1985: 123)

Yazılanlara göre arkasında tarumar olmuş bir Türkistan bırakan Cengiz Han'ın 1227'de ölmesinden sonra ise fethedilen topraklar oğulları arasında taksim olunmuştur. Buna göre Harizm toprakları en büyük oğlu Cuci'nin payına düşmüştür. Fakat o bu taksimattan evvel vefat ettiği için payı oğlu Batu Han'a intikal etmiştir. Batu Han da kendi siyasi ve askeri şartları çerçevesinde söz konusu bölgenin idaresini farklı valilere tevdi etmiştir. Bilindiği üzere Hülagu'nun 1256'da devletini kurmasından sonra da bölgenin yönetimi yine valiler aracılığı ile devam ettirilmiştir. Daha sonraki ulus taksimatında ise Kuzey ve Batı Harizm Cuci ulusuna, Kâs ve Hive Çağatay ulusuna bırakılmıştır. İlhanlıların 1353'de yıkılmasından sonra Harizm Horasan üzerine düzenlenen seferlerde askeri bir üs olarak kullanılmıştır. Cuciler ise XIV. yüzyılda Harizm'in yönetimini Kongrat Türkleri'ne bıraktılar. Ebu'l Gazi

Bahadır Han, Kongratların Kıyan neslinden olduğunu yazmıştır (Ebu'l Gazi Bahadır Han, 1996: 60). Grousset ise Reşidüddin'e atfen Kongratların Dürlükünlerden olduğunu ifade etmiştir (Grousset 2006: 190). Bazı kaynaklara göre ise Kongrat Türkleri Harizm'de Sufiler adıyla bilinen küçük bir hanedan kurmuşlardır. Onların hâkimiyetinde bölge eski hareketliliğine ve önemine kavuşmuştur. Zira burayı gezen seyyah İbn Battuta'da buradaki cami, medrese, çarşı ve pazar yerlerinin güzelliğine ve nüfusun çokluğuna vurgu yapmış ayrıca erkeklerin demircilik ve marangozluktaki, kadınların ise dokumacılıktaki hünerlerini yazmıştır. Böylece Harizm bir defa daha ilim ve sanat merkezi niteliğiyle temayüz etmiştir (Özaydın, 1997: 217-220).

XIII. yüzyılda yaşanan tüm askeri hercümerç neticesinde ifade edildiği üzere Türkistan'ın, Ön Asya'nın demografik yapısında da ciddi değişimler meydana gelmiştir. Ahali hayatta kalabilmek için dağlara, çöllerle büyük çoğunlukla da başka ülkelere göç ederek bu felaketten canlarını kurtarabilmişlerdir. Yıllar süren savaşlardan sonra önceki durumlarını kaybedenler veya diğer boylar ile karışanlar artık eski boylarından tamamen farklı yeni isimler almışlardır. Daha doğrusu savaş mağduru halkı toplayarak bünyesine alan boyun adı yeni topluluğun adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Buna Burkaz, Göklen, Yemreli, Yomut, Olam, Sakar, Tepe, Hatap, Esgi gibi boy adlarını misal vermek mümkündür. Mesela Alili boyu, XIV. yüzyılda Uzunboy kıyılarındaki dağınık Türkmenleri toplayan Ali Cora'nın adını almıştır. Tıpkı bunun gibi Ersarı boyu da Moğol baskınlarından sonra Uzboy ve Balkan dolaylarında dağınık halkı toplayan Ersarı Bey'in adını almıştır; "Sarı ilinin eri= Ersarı". Aslı Salur Türkmenlerinden olan bu tarihi şahsiyete, önderliğini yaptığı Salur boyunun ikinci adı olan Sarılar ile ilgili bir unvan verilmiştir (Ataniyazov, 1999: 4-5). Tarihi süreç göz önüne alındığında XIII-XIV. yüzyıllarda ortaya çıkan bu boylar ilmi araştırmalarda "Türkmen Boyları" adı altında toplanmışlar ve bu nam ile anılmaktadırlar (Ataniyazov, 1999: 10).

Büyük Türkmen boylarından biri olan Ersarı boyunun mensupları günümüzde ekseriyetle Afganistan'ın çeşitli vilayetlerine yerleşmişlerdir (Ataniyazov, 2010: 230-231). XIII- XIV. yüzyıllarda Ürgenç ve havalinde yaşarken Ersarıların XVI. yüzyılda yerlerini terk ettikleri kaynaklarca sabittir. Kayıtlara göre 1578 yılında Amuderya'nın Hazar Denizine dökülen bölümü Uzunboy'un suyu kesilmiş ve amansız bir kuraklık başlamıştır. Bu havalide meskûn Türkmenler de sulak yerlere göçmeye mecbur kalmışlardır. Neticede takribi 1640 yıllarından sonra Ersarılar, Amuderya'nın yukarı bölgelerine Lebab dolaylarına gelmişlerdir (Yusupov vd, 1996: 156-158).

Yeni bir boyu inşa ederek *Muinü'l Mürid* gibi bir eserin yazılmasına vesile olan Ersarı Bey kimdir? Ebu'l Gazi Bahadır Han, Ersarı Bey şeceresi ve hayatı hakkında şu bilgileri vermiştir; "Oğuz neslinden Salır Gazan, onun neslinden Ögürçik Alp, onun oğlu Berdi, Berdi'nin oğlu Gülhacı, Gülhacı'nın oğlu Ersarı'dır. Asıl adı Gülmuhammed'dir (Ataniyazov, 1999: 12). Hızır İli Salur ilinden Ebulhan'da Ersarı Bay denen biri var idi. Uzun ömür süren, devletli ve Müslümanlığa gayret eden insan idi." (Ebu'l Gazi Bahadır Han, 1996: 91-92).

Günümüzde dahi düzenlenen herhangi bir ziyafette veya toyda yemeğe başlanıldığında veya yemek duası yapılırken, Yomut Yaşı ulular mutlaka; “Ersarı var ise, -bizim haddimiz değil- besmeleyi, âmini Ersarı etsin” deyip toplulukta bulunan Ersarı’nın genç ya da yaşlı olmasına bakmadan sırayı ona verirler. Yine bir toplantı sonunda dua edilip nihayetinde âmin denildiğinde veya birisine paye verildiği zaman “Allah Ersarı’nın devletini versin” denilmektedir. Şüphesiz tüm bunlar halen daha Ersarı Baba’nın yüce devletli ve ikramlı bir kişi olduğunu göstermektedir. Çünkü bugünün Türkmenlerine göre Ersarı Baba Türkmenlere yolbaşçılık eden, kendi halkının geleceği ile yakından ilgilenen biridir (Yusupov vd, 1996: 155,157).

Ersarı Baba’nın kıymeti o denli önemlidir ki, tarihi sürece baktığımızda bunu anlamak daha kolay olacaktır. Onun ricasıyla kitap 1313-1314 yıllarında yazılmıştır. Ebu’l Gazi Bahadır Han ise kitaptan 1660-1661 yıllarında bahsetmiştir. Hülasa aradan yaklaşık 350 yıl geçmiş olmasına rağmen kitap öz değerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Aksine bütün Türkmenler, bu kitaptaki bütün değerlere sahiptirler. Bu vaziyet Ersarı Baba’nın halkını aydınlatmakta ve bilimini yükseltmekteki hizmetinin küçümsenemeyeceğini göstermektedir (Yusupov vd, 1996: 156).

4. *Muinü’l-Mürid’in Mahiyeti ve Özellikleri*

MM’nin¹ mahiyetini anlayabilmenin ilk adımı yazıldığı ortamı tafsilatıyla ortaya koymaktır. Çünkü kitabın muhatapları Moğol istilası sonucu yeni oluşan toplumsal yapının mensuplarıdır. Türkmen âlimlere göre XIV. yüzyıl Türkmen edebiyatının (Vepai’nin eserinden önce) tek nüshası olarak kabul edilen *MM*’yi ünlü Rus Türkolog A.N. Samoyloviç (1880-1938) uzun yıllar bulabilmek için çabalamış fakat bulamamıştır. Zira 1930’lu yıllardan itibaren Türkistan ülkelerinde Bolşevikler tarafından yürütülen Türk-İslam düşmanlığı kampanyası sonucunda binlerce eser gibi *MM* de kasıtlı olarak yok edilmiştir. Ancak büyük âlim Zeki Velidi Togan 1928’de eser ile alakalı uzun bir makale yazmıştır (Akgül, 1999: 55). Türkiyat Mecmuası’nda yayınlanan yazısında Togan ilgili tarihte Kütüphaneler Müdürü olan Hasan Fehmi Bey’in, Bursa’da bulunan söz konusu eseri kendisine gönderdiğini ifade etmiştir. Fehmi Bey kitabın nasıl bir eser olduğunu tayin edebilmesi amacıyla Togan’a başvurmuştur (Togan, 1928: 315). Togan, ilk tetkikinde *MM*’nin muhtelif kişiler tarafından farklı tarihlerde yazılmış risalelerden ibaret bir cildin içinde bulunduğunu belirtmiştir. Devamında dokuzuncu asırda yazılan risalelerle aynı hatla yazıldığını ve sayfalarının ayrı numara ile kaydedildiğini ifade etmiştir (Togan, 1928: 315-317). *MM*’nin de içinde bulunduğu risalede on sekiz farklı eser bulunmaktadır. Eserlerin çoğu Buhara’nın önde gelen şeyhlerinden Hoca Muhammed Pârsâ’ya aittir. Yazılanların tamamı mevzu itibarıyla dini şiirler olup meslek-i diniyye ve adab-ı tasavvuf meyanında göçebe Türkmenleri alakadar edecek malumattan ibarettir (Togan, 1928: 317).

MM’nin 402. dörtlüğünde yazar kendisi hakkında şu bilgiyi vermiştir; “Bu Birkaç sözü söyleyen kişinin adı İslâm’dır. Onun dileği ömrünün sonunda iman ve

1 Makalenin kalan bölümlerinde eserin ismi *MM* olarak kullanılacaktır.

İslam’dır (Toparlı-Argunşah, 2014: 15). Atam Baba İslam veliyyü’l vera özü zikri tilde tümen İslam ol.” (Togan, 1928: 320). Ancak Togan, bu dörtlüklerdeki isimlerden müellifin ismini tayin etmenin biraz müşkil göründüğünü ifade etmiştir. Çünkü ona göre; “baba” ve “ata” kelimeleri Türkistan ve Harezmde “peder” ve “pir” manalarında ve “karındaş” kelimesinin de bazen tarikatdaş manasında istimal olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle ilgili kelimelerin peder mi veyahut yalnız tarikat üstadı mı olduğunu tayin etmenin mümkün olamayacağını yazmıştır (Togan, 1928: 320). Bu tespite Fuat Köprülü de katılmış ve o da “Ata İslam”ın aynı zamanda şeyh, mürşit anlamına geleceğini yazmıştır.” (Köprülü, 1980: 310).

Eserin hali hazırdaki bilinen tek yazması, Bursa Yazma ve Basma Eski Eserler Kütüphanesi Genel no: 1605/18, tasnif no. 297.3’te kayıtlı *Mecmuatü’r- Resâil* adlı yazmanın içinde 177a-202b yaprakları arasında bulunmaktadır. Eser daha önce Haraççioğlu Kütüphanesinden Orhan Kütüphanesine taşınmıştır. Bu yazmanın fotoğrafları 1963-1966 yılları arasında Türk Dil Kurumu Başkanlığı da yapan Ağâh Sırrı Levend (1894-1978) tarafından Türk Dil Kurumu’na bağışlanmıştır. Bu sırada 1939-1945 yıllarında Gazi Terbiye Eğitim Enstitüsü’nde Türkçe ve edebiyat dersleri veren daha sonra da Türk Dil Kurumu’nda uzman olarak çalışmaya devam eden Ali Ulvi Elöve (Çavuş 2007: 10) söz konusu yazmaları incelemeye başlamış ve hazırladığı tıpkıbasım Kurum tarafından basılmıştır. Fakat Elöve ile Kurum arasında çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle kitap haline getirilerek dağıtımı yapılamamıştır (Toparlı-Argunşah, 2014: 13). Son olarak eser Recep Toparlı ve Mustafa Argunşah tarafından hazırlanarak Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Eserin teknik özelliklerini özetlemek gerekirse;

- Didaktik bir eser olan *MM* 11’lik hece ölçüsüyle yazılmıştır. Kafiye örgüsü koşma şeklindedir.
- Toplam 407 dörtlükten mürekkebe olan kitabın ilk 266 dörtlüğü giriş mahiyetinde olup imanî esaslar, akaid (kelam), nasihat, namaz gibi meseleler ile birlikte Hanefî mezhebi ile ilgili meselelere bu bağlamda İmam-ı azam, Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Muhammed Şeybani gibi şahsiyetlere temas etmektedir.
- 267. dörtlükten başlayarak takip eden 141 dörtlükte ise çeşitli tasavvufî fikirler ve mutasavvıfî kişilere yer verilmiştir (Akgül, 1999: 55-57).

İslamiyet’in ameli meselelerine ve tasavvufî görüşlere yer vermesinin yanı sıra eserin asıl önemli yanı XIV. yüzyılda Orta Asya Türkçesi ile yazılan bir şiir kitabı olmasıdır (Akgül, 1999: 57). Bu sebeple Türkiye’de *MM* hakkında yapılmış olan az sayıdaki çalışmalar da tamamıyla eserin dil özellikleri ile alakalıdır. İçeriğine ve İslamiyet’i nasıl anlattığına dair görüşler ise Zeki Velidi Togan ve Fuat Köprülü’nün fikirlerinin tekrarı ile sınırlı kalmıştır. Köprülü eserin dil bakımından basit, edebi bakımdan lirizmden mahrum ve kuru bir mahsul olduğunu ifade etmiştir (Köprülü, 1980: 291). Togan göre *MM*’in göçebe Türkmenleri alakadar edecek malumattan

ibarettir (Togan, 1928: 317). Ancak ifade etmek lazımdır ki, *MM*'nin edebi yönüne gösterilen özen maalesef kitabın yazılmasına vesile olan Ersarı Bey'in kim olduğuna ve kitabın ifa ettiği görevin önemini geride bırakmıştır.

Peki, bir topluluğun yok olmasını engelleyen, onları bir inanç etrafında birleştiren Ersarı Bey'in ricasıyla yazılan bu kitap İslamiyet'i nasıl anlatmıştır? Öncelikle Ersarı Bey'in gerçek manada bir devlet adamı olduğunun hakkını teslim etmek gerekmektedir. Zira Moğollar sonrası oluşan yeni siyasi sosyal yapıyı doğru tahlil etmiştir. Bölgede İslam kültürünün ve Müslüman egemenliğinin yerleştiğini gören, geleceğe de bu yapının yön vereceğini gören Ersarı Bey başında olduğu topluluğun yeni döneme uyumunu sağlayabilme adına doğru adımlar atmış ve İslamiyet'i öğrenebilme adına bu eserin yazılmasını istemiştir. Her ne kadar Ebu'l Gazi Bahadır Han bu olayı; "Arsarı Bay gidip, adı geçen şeyhe kırk deve sunup, pişmanlık kılıp rica olarak arz etti ki: Biz Türk halkıyız. Arapça kitapları okuyup, manasını anlayıp, amel kılmak çok müşkül oluyor. Eğer Arapça meseleleri Türkçeye tercüme edip inayet kılsaydınız sevaba ortak olurdunuz dedi" (Ebu'l Gazi Bahadır Han, 1996: 91-92) diyerek aktarsa da zannımızca bu isteğin ötesinde Ersarı Bey'in yöneticilik becerisi bu kitabın ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Eserin içeriğine baktığımızda ise ilk başta 39. dörtlük hayli dikkat çekmektedir. Zira söz konusu ifadeler bize ilgili topluluk arasında muhtemelen halen İslamiyet'i seçmemiş kişi ya da kişilerin olabileceğini düşündürmektedir. Burada açıkça görüleceği üzere ihtimaldir ki hala İslamiyet'i kabul etmemiş yaşlı kimselere bir müjde verilmiştir;

39. veli saç sakal ak belürtgen karı
takı n'etge-men teyür ersen barı
takı bolmadı mu kılıp tevbe rast
yunulsa başındın yazuklar arı (Toparlı-
Argunşah, 2014: 96)

39. Saç ve sakalı ağarmış ihtiyar, "ben ne yapacağım" dediğinde gönülden tövbe edenlerin günahlarından başı yıkanmışlar gibi arındıklarını bilmiyor mu? (Toparlı-Argunşah, 2014: 158)

Daha önce de ifade edildiği üzere koşma şeklinde yazılması sözlü Türk edebiyat geleneğinin bir tezahürüdür. Malum olduğu üzere konar-göçer Türkler destanlarını, efsanelerini ezberleyerek nesilden nesile aktarmaktaydı. Söz konusu topluluğun okuma bilme düzeyini ve alışkanlıklarını bilen yazar İslamî kaidelerin akılda kalması için kafiyeli dörtlüklerle şiirsel bir dille İslamiyet'i anlatmıştır. Mesela abdestin nasıl alınması gerektiğini şöyle yazmıştır;

<p>74. Yunug sünneti on eşit bil sanı Niyet bir bismillah temeklik sani Elin yumakın hem yunugdın oza Sivak mazmaza beş takı kanı</p> <p>75. Katıp suw burunka mesh etmek kulak Sakal üşemek barmak aralamak Üçinci yumaklık yunur yer kamug Yunug buzmağay bil bu sünnet komak (Toparlı- Argunşah, 2014: 102)</p>	<p>74. Abdestin sünneti ondur, bunları dinle. Birincisi niyet, ikincisi bismillah demektir. Eli yıkamak, abdestten önce dişi misvakla temizlemek ve ağıza su çekmek beş eder. Peki diğer beşi hangileri?</p> <p>75. Burna su çekmek, kulağı mesh etmek, sakalı parmaklarla aralamak ve ıslak elle sıvazlamak, yıkanması gereken her yeri üç kez yıkamaktır. Bu sünnetlerin eksik olması abdesti bozmaz. (Toparlı- Argunşah, 2014: 162)</p>
--	--

Kolay ezberlenebilmesi için kafiyeli olmasının yanı sıra anlatılan konuların hitap edilen Türkmenlerin inanç dünyalarına uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Mesela cinlerin varlığının ve ne olduklarının kavranılması zor olacağı düşünülmüş olmalı ki İslami literatürde hiç yeri olmayan ancak eski Türk inançlarında çok iyi bilinen “peri” kavramının kullanıldığı görülmektedir;

<p>10. bu cümle melek hem bu ins üperi dürudnı kim aydılar erse arı ıdur-miz olar ayımşınça dürud muhammed resulga rusül mihteri (Toparlı- Argunşah, 2014: 92)</p>	<p>10. Bütün meleklerin, insanların ve perilerin, ona gönülden ettikleri dualar kadar, biz de peygamberlerin önderi Hz. Muhammed'e dua gönderiyoruz. (Toparlı- Argunşah, 2014: 156)</p>
<p>41. zikr birle awga ıdmış it işi Bıçak teg bolur ol arıgsız tişi Bu ins (ü) peri kullukındın yeg ol idi yogmışındın yığılsa kişi (Toparlı- Argunşah, 2014: 96)</p>	<p>41. Zikirle ava gönderilen köpeğin kirlî dişi bıçak gibi olur. Kişinin Allah'ın yasakladıklarından sakınması, insanların ve perilerin ona yaptıkları kulluktan daha iyidir. (Toparlı- Argunşah, 2014: 159)</p>
<p>50. bakıp sınağıl sen özünni özün sen hakdın ırar bu nefsnî süzün bu in süperi ta 'atıkılsa-sen veli men temeklik ahir ne yüzün (Toparlı- Argunşah, 2014: 98)</p>	<p>50. Sen kendine bakarak kendini dene. Seni Tanrı'dan uzaklaştıran nefsi temizle. İnsan ve peri gibi ibadet etsen bile “ben” dersin sonunda hangi yüzle varacaksın? (Toparlı- Argunşah, 2014: 159)</p>

Eserin içeriğini konulara göre tasnif ettiğimizde “Çeşitli Konularla İlgili Bölüm” başlıklı bölümün 66 dörtlükle en uzun bölüm olduğu görülmüştür. Burada namaz, oruç gibi ibadetlerin anlatılmasının yanı sıra uzun uzun temizlik hususunda bilgiler verilmiştir. Hitap edilen zümrenin hayat şartları göz önüne alındığında temizliğe bu kadar geniş yer verilmesi normaldir. Abdest nedir, nasıl alınır, abdestin, namazın

nasıl bozulduğu, gusletmek hakkında tafsilatlı bilgiler tamamıyla Hanefi itikada uygun bir şekilde anlatılmıştır. Kitabın tamamıyla Hanefi mezhebine uygun olduğunu da söylemekte fayda var. Kitabın beşinci bölümü Zekât ve diğer iktisadi konularla ilgilidir. 45 dörtlük boyunca zekâtın hükümleri, av ile ilgili konular, hayvan kesimi ve diğer ekonomik hususlar detaylıca anlatılmıştır.

MM mahiyeti günümüz ilmihal kitaplarından eksiksizdir. Tüm hususlar gayet anlaşılır izah edilmiştir. Fakat dikkati çeken bir mesele şudur ki; kitapta ifade edildiği üzere tüm İslami kurallar, haramlar, helaller en ince ayrıntısına göre yazılmıştır. Hatta faiz gibi ekonomik detaylara dahi girilmiştir. Ancak tek bir konuda hiçbir beyanda bulunulmamıştır. Yazar, bir cümlede dahi alkolün haramlığından bahsetmemiştir. Bunun nedenine dair araştırma yaptığımızda ise maalesef herhangi bir cevap bulamadık. Ancak bu hususta en sağlıklı yaklaşım muhtemelen hitap edilen topluluğun hayat tarzı ile alakalıdır. Zira günümüzde dahi kırmızın haramlığı hususunda farklı görüşler varken, ilgili dönemde hedef topluluğun belki de en çok tükettiği kırmız hakkında kesin bir beyanda bulunulmaması normal karşılanmalıdır. Bu tespitite kitabın Türkmenlerin hayat şartları ve dünya görüşleri dikkate alınarak yazıldığıının en önemli delilidir. Ancak bu konunun dışında biz esere dil-üslup bakımından değil de içerik açısından baktığımızda İslamiyet'i, tasavvufu günümüz seviyesinde anlattığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Hatta temizlik, ibadetler gibi konular en ince detayına kadar tafsilatlı ve anlaşılır şekilde yazılmıştır.

5. Sonuç

Din, bireyin ve toplumların kendilerini tanımlamada belirttikleri ilk öğedir. Hayata bakışları, kararları şekillendiren en önemli öğedir. Sahip olduğumuz dinler esasında içine doğduğumuz toplumların bizlere katkısıdır. Birçok insan mensubu olduğu topluluğun dinini seçer ve hayatını buna göre devam ettirir. Üstelik günümüzde dini tercihlerimizi değiştirmek hayli zorlu bir süreçtir. Çalışma konumuz olan XIII. ve XIV yüzyıllar kısaca izah edilmeye çalışıldığı üzere tam bir keşmekeş devridir. Moğolların tüm Orta Asya'yı, Ön Asya'yı ve Anadolu'yu baştan sona dağıttıkları bir dönemdir. Siyasi yapıların dağıldığı, demografinin alt üst olduğu bu zamanlarda parçalanmış toplulukların hayatta kalma mücadelesi dikkat çekmektedir. Eskiye dair her şeyin yıkıldığı bu süreç yeni başlangıçlarında vesilesi olmuştur.

Tüm zorluklara rağmen hayatta kalmak için mücadele eden Türk boyları felaketlerden kurtulup yollarına devam etmiş ve yeni siyasi oluşumların tohumlarını atmışlardır. Bazı boylar devletleşme sürecini başlatabilmişken bazıları siyasi bir teşekkül tesis etmeden hayatta kalabilmiştir. İşte Ersarı boyu ikinci yolu tutan ve devlet olmayan ancak yüzyıllar boyunca bir arada yaşamayı başarabilmiş bir Türkmen boyudur. Bu başarıyı sağlayan ilk kişi boyun da kurucusu olan Ersarı Bay'dır. Kendisine katılanları bir arada tutabildiği gibi başarılı bir devlet adamı olarak içinde bulunduğu durumu tahlil edebilen Ersarı Bay, Müslüman hâkimiyetinin artacağını görmüş ve sisteme uyum sağlama başarısını göstermiştir. Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın

aktardığına göre Ersarı Bay, Ürgenç’teki bir şeyhten, kendisine tabi Türkmenlere İslamiyet’i öğretebilmesi için bir kitap yazmasını istemiştir. Böylece Müslüman hâkimiyetinde öteki olmaktan kurtulmuş ve hayatlarına devam edebilmişlerdir. Buradaki en büyük başarı Ersarı Bay’ın öngörüsüdür. Akabinde kitabın müellifi hitap ettiği Türkmen zümrenin inanç ve hayat dünyasına uygun bir dille İslamiyet’i anlatmıştır. Ezberlenmesi ve akılda kalması kolay bir üslup ile Türkmenlerin İslamlaşmasına vesile olmuşlardır.

Ersarı Bay Türkmenler arasında halen sevilen ve saygı duyulan bir şahsiyettir. Çünkü onun sayesinde bugün sayıları milyona varan Ersarı Türkmenleri varlıklarını devam ettirebilmektedir.

Kaynaklar

- Akgül, Yusuf. (1999). “Hoca Ahmet Yesevi’nin Hazar Ötesi Türkmenlerine Tesiri ve Bu Çerçevede Bazı Tespitler”. *Bilig.* 8: 47- 63.
- Amancolov K vd. (1996). *Türki Halkların Tarihi*. Almatı.
- Ataniyazov, Soltanğa. (1999). “Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği”. *Bilig.* 10: 1- 30.
- Ataniyazov, Soltanğa. (2010). *Şecere, Türkmenin Soyağacı*. Çev. Seyitnazar Arnazarov- Nergis Biray. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aydınlı, Osman. (2009). “Semerkant”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bayrak, M. Orhan. (2002). *Türk İmparatorlukları Tarihi (M.Ö. 220-M.S. 1922)*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Cüveyni, Alaaddin Ata Melik. (2013). *Tarih-i Cihan Güşa*. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çeçen, Anıl. (1986). *Türk Devletleri*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Çürük, M. Selen. (2005). “Mu’înü’l- Mürîd (Giriş- Metin- Notlar- Açıklamalar- Dizin)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- D’ohsson, A. Konstantin. (2010). *Moğol Tarihi Denizler İmparatoru Cengiz*. Çev. Bahadır Apaydın. İstanbul: Nesnel Yayınları.
- Ebu’l Gazi Bahadır Han. (1996). *Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü)*. Yay. Haz. Muharrem Ergin. Tercüman 1001 Temel Eser.
- Grousset, Rene. (2006). *Bozkır İmparatorluğu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Günay, Ünver- Güngör, Harun. (2009). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

- Güngör, Erol. (1992). *Tarihte Türkler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- İbnü'l Esir. (1985). *El Kâmil Fi 'l-Tarih Tercümesi İslam Tarihi* C. XII. çev. Abdülkerim Özaydın- Ahmet Ağırakça. İstanbul: Bahar Yayınları.
- İslâm (2014). *Mu'inü'l Mürid*. Hazırlayanlar. Recep Toparlı-Mustafa Argunşah. Ankara: Tük Dil Kurumu Yayınları.
- Karatayev, Oljobay vd. (2018). "Halk Bilimi Kaynaklarına Göre Anlatılar Çerçevesinde Kırgız ve Oğuzlar Arasındaki Tarihi Etnik İlişkiler". *Milli Folklor* 119: 17- 30.
- Köprülü, Fuat. (1980). *Türk Edebiyat Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Moğolların Gizli Tarihi I* (2010) çev. Ahmet Temir, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özaydın, Abdülkerim. (1997). "Harizm". *İslam Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, H. Ahmet. (2005). "Tâhirü'l-Mevlevî ve Cengiz ve Hülâgü Mezalimi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11: 135-169.
- Stebler Çavuş, M. Zeliha. (2007). "Ali Ulvi Elöve'nin Şiirlerinin Eğitsel Açıdan İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Togan, Zeki Velidi. (1928). "Harezm'de yazılmış Eski Türkçe Eserler". *Türkiyat Mecmuası*. (1926). II: 315-345
- Turan, Osman. (2009). *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Vurgun, Seda Yılmaz. (2014). "Kongratlar Hanedanlığı Döneminde Yeni Ürgenç Şehri". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5 (1): 303-320.
- Yusupov, Hemra vd. (1996). "Ersarı Baba Hakkındaki Rivayetler ve Hakikat". *Bilig*. Türkiye Türkçesine Aktaran: Yusuf Akgül. 3: 155-161.
- Yuvalı, Abdülkadir (1988). "Yakındoğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirleri (XIII. Yüzyıl)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3: 64- 74.